

هفتاد و سومین سالگرد نهضت «۲۱ آذر» آذربایجان را گرامی می‌داریم!

نهضت ۲۱ آذر، فرازی فراموش‌نشده‌ی از تاریخ مبارزات عدالت‌جویانه و آزادی‌خواهانه زحمتکشان و آزادی‌خواهان آذربایجان و سرتاسر ایران است. ما این روز بزرگ را گرامی می‌داریم.

در ۲۱ آذرماه سال ۱۳۲۴ شمسی، آزادی‌خواهان آذربایجان با الهام از تجربه ایستادگی تبریز مشروطه‌خواه در برابر استبداد مرکزی و با استناد به قانون اساسی مشروطیت و اصول مربوط به انجمن‌های ایالتی و ولایتی آن قانون، مدیریت مردمی خودمختاری را در این ایالت بنیان نهادند تا این برآمد منطقه‌ای از یکسو آغازگر اصلاحات در آذربایجان باشد و از سوی دیگر پشتوانه الهام‌بخشی برای اصلاحات در سرتاسر کشور. حکومت ملی دموکراتیک آذربایجان طی فقط یک سال اعمال مدیریت مردمی خود در آذربایجان، اصلاحات چشمگیر و ماندگاری را در راستای دموکراتیزه کردن حیات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آذربایجان پیش برد. به اقتصاد ورشکسته دوران پس از جنگ جهانی در این منطقه از کشور جانی تازه بخشید، امور شهرها در آن به سامان درآمد، اصلاحات اداری و مبارزه با فساد آغاز یافت، زمین‌های خالصه و اراضی زمین‌داران بزرگ میان دهقانان تقسیم شد، بهره مالکانه‌ای که توده دهقان به اربابان می‌پرداخت، تقلیل یافت، نخستین قانون کار به سود کارگران تصویب و به اجرا درآمد، برای نخستین بار در تاریخ کشور زنان حق رأی یافتند و سازمان‌یافته به میدان آمدند، زبان مردم آذربایجان رسمیت یافت و تحصیل به زبان مادری در مدارس آغاز شد، دانشگاه تبریز به‌عنوان دومین دانشگاه کشور تأسیس گردید، موسیقی و تئاتر و به‌طورکلی هنر، هم رشد خلاقانه کرد و هم در بهره‌مندی همگانی معنی شد. نهضت آذربایجان در کنار ده‌ها اقدام اصلاح‌گرایانه دیگر، با الهام از دوران مشروطیت، نیروهای مسلح منظم و "فدایی" را سازمان داد تا نگهبان دستاوردهای مردم باشند.

نهضت آذربایجان، خود را ادامه و شکل متکامل انقلاب مشروطیت ایران در زمانه خود می‌دانست، به قانون اساسی مشروطیت پایبند بود، پادشاهی مشروطه را می‌پذیرفت و خود را جزئی از ایران برمی‌شمرد، و تمامیت ارضی ایران را خدشه‌ناپذیر می‌دانست. ولی اقدامات اصلاح‌گرانه آن و خطر تسری این اصلاحات به نقاط دیگر کشور، نه برای نظام پوسیده دیوانسالاران و ملاکان و اشرافیت و ملیت‌پرستان نژادپرست ایران قابل‌تحمل بود و نه برای دولت‌های عمده غربی که از یکسو در تدارک بلوک‌بندی جدیدی در جهان بودند و از سوی دیگر مصمم به ادامه بی‌قیدوشرط غارت نفت ایران، که از نظر آنان جز از طریق حفظ ساختارهای کهن و دولتی مطیع و واپس‌گرا ممکن نبود. از همین رو جبهه جهانی و وطنی مخالف این قانون مقاومت، علیه جنبش آذربایجان به حرکت درآمد. خاندان‌های حکومت‌گر و اشرافی ایران، زمین‌داران بزرگ، سران روحانی، بازاریان ثروتمند، فراماسونری، ناسیونالیست‌های ستایشگر نژاد آریایی و... علیه نهضت بسیج شدند. نهضت آذربایجان در آذر و سراسر زمستان ۲۵، توسط ارتش شاه و قوای بزرگ‌زمینداران، عمال آن‌ها و لات‌های اجیر که فرمان شاه و تکفیرنامه روحانیون را در دست داشتند، غرق در خون شد. بسیاری به دار آویخته، تیرباران شده و یا به اشکال دیگر کشته شدند. هزاران تن از کشور گریختند و هزاران تن دیگر به تبعیدگاه‌هایی در جنوب ایران رانده شدند.

هرچند نهضت ۲۱ آذر حاصل تلاش مردم آذربایجان و زاده ضرورت اصلاحات درنگ‌ناپذیر به سود اکثریت عظیم مردم بود، ولی حضور قوای اتحاد شوروی در شمال ایران - که مانع تحركات نظامی و سرکوبگرانه دولت مرکزی و قوای اربابان زمین‌دار و ارتجاع محلی علیه نهضت بود - در شتاب گرفتن این خیزش و حفظ آن نقشی بسیار جدی داشت. همان‌گونه که ارتجاع حاکم بر ایران از نفوذ دیرپای امپراتوری بریتانیا و قدرت نوظهور ایالات‌متحده برای حفظ فرمانروایی خویش بهره می‌برد و بر پشتیبانی همه‌جانبه آن متکی بود، نهضت آذربایجان نیز در آرایش قوای جهان پس از جنگ دوم؛ از پشتیبانی بین‌المللی اتحاد شوروی - به‌مثابه درهم‌شکننده اصلی فاشیسم هیتلری - برای ایستادگی در برابر ارتجاع رنگارنگ حاکم و آغاز اصلاحات به سود توده زحمتکش سود برد. نهضت ملی آذربایجان در چنین شرایطی و با محاسبه بر روی تداوم توازن قوای موجود در جهان پسا جنگ پیش رفت و بر عقب‌نشینی ارتجاع و تمکین دولت تهران امیدهای بسیار بست. این نهضت اما علیرغم عقب‌نشینی‌ها و فرو کاستن‌های عقلایی از یک‌رشته خواسته‌های جنبش و امضای توافقنامه با دولت تهران، به ناگاه مورد هجوم ارتش ایران و ارتجاع محلی قرار گرفت و درهم شکست. اتحاد شوروی همان‌گونه که با حمایت

خوبیش، در فرا رویدن این نهضت مردمی تا سطح قدرت سیاسی مؤثر بود، با عقب‌نشینی در برابر دولت‌های متحد غربی و ناتوانی از پشتیبانی از نهضت، در شکست آن نیز مؤثر افتاد.

با شکست نهضت ۲۱ آذر، نخستین جنبش توده‌ای برای حفظ استقلال ایران در برابر غارتگری دولت‌های آزمند نفت ایران نیز از میان رفت و دولت‌های ایالات‌متحده و بریتانیای کبیر با همکاری ارتجاع داخلی، نخستین مانع بر سر راه تسلط "غرب" بر ایران و منابع نفتی آن را از میان برداشتند. مثلث انگلیس - آمریکا - دربار هفت سال بعد با کودتای ۲۸ مرداد و سرنگونی دولت دکتر مصدق، بر سرتاسر کشور تسلط یافت.

جبهه ارتجاع هرگز سرکوب معنوی نهضت آذربایجان را قطع نکرد. شکل این سرکوب بسته به گذر زمان تغییرها یافت ولی هرگز از میان نرفت. زمانی تقسیم زمین‌های زمین‌داران مرتجع و حق رأی زنان نشانه کفر و ستیز با دین بود، روزگاری صرف رسمیت یافتن تحصیل به زبان مادری در آذربایجان دموکرات، به‌عنوان نشانه آشکار تجزیه‌طلبی مورد استناد دشمنان رنگارنگ نهضت مورداستفاده قرار می‌گرفت. و این جبهه اکنون هم با یکی معرفی کردن برنامه و مرام اصیل مردمی و ملی (آذربایجانی و ایرانی) رهبری این نهضت با نیاتی معین در مسکو و نیز استناد به این یا آن ضعف نهضت - که جدا از درجه و میزان آن امری ناگزیر در هر حرکت مردمی است- در پی از میان بردن مشروعیت اخلاقی نهضت آذربایجان است. در این جعل و تحریف همه واپسگرایان ضد چپ و ضد ترقی‌خواهی - از ملیت‌پرستان افراطی پان‌ترکیست گرفته تا ناسیونالیست‌های افراطی مرکز محور و نیز بنگاه‌های تبلیغاتی طرفداران دولت دینی و دول تجاوزگر، بر هم پیشدستی می‌کنند. هدف همه این تلاش‌ها - که عمدتاً با تحریف و جعل اسناد همراه‌اند - تخریب سیمای نهضت آذربایجان، و ایجاد مشروعیت برای سرکوب فعالین کنونی مردمی - ملی در آذربایجان آن است.

نهضت ۲۱ آذر بخش جدایی‌ناپذیری از تلاش‌ها برای برابرقوقی ملی در ایران و نیز فصلی درخشان از نهضت کارگری، دهقانی، آزادی و عدالت‌طلبی در آذربایجان و سرتاسر ایران است. «۲۱ آذر» توانست سرمشقی برای حل مسئله تأمین حقوق ملی ملیت‌های ساکن ایران باشد و در مناسبات میان ملیت‌ها و ساکنان مناطق مختلف کشور، و سامان‌دهی ساختاری غیرمتمرکز در ایرانی یکپارچه الگویی به دست دهد که آزادی‌خواهان مردم‌دوست کشور همواره نیازمند آن تجارب خواهند ماند. این نهضت - که یک وجه آن ایستادگی در برابر ایدئولوژی دولتی ناسیونالیسم افراطی و الغای ستم ملی در آذربایجان بود - هرگز به دام ملیت‌پرستی، نژادستایی و دشمنی با فارس‌ها درنیفتاد و نیز با کمک به مبارزان کرد در ساختن کردستانی خودمختار و ترقی‌خواه، پایه و نمونه‌ای برای همکاری و تعاون ملی در ایران به دست داد.

نهضت ۲۱ آذر آذربایجان بخشی از تاریخ تلاش‌های نیروهای چپ و ترقی‌خواه آذربایجان و سرتاسر ایران در راه برابرقوقی ملی، حقوق انسانی، تجدد، ترقی، عدالت و بهروزی توده زحمتکش در آذربایجان و سرتاسر ایران است. اینک در ۷۳مین سالگرد این نهضت، ما بار دیگر با بزرگداشت ۲۱ آذر، خاطره کوشندگان، جان‌باختگان و زجردیدگان این نهضت بزرگ مردم زحمتکش و آزادی‌خواه آذربایجان را گرامی می‌داریم.

گروه کار ملی- قومی حزب چپ ایران (فدائیان خلق)

۲۱ آذر ۱۳۹۷

۱۲ دسامبر ۲۰۱۸